

Stilblade for købstadens bevaringsværdige bygninger

Stilbladene beskriver de arkitektoniske stilarter, der i forskellige perioder har præget byggeriet i de tre købstæder i Vordingborg Kommune, Stege, Præstø og Vordingborg.

Stilbladene gennemgår de typiske kendetegn for hver stilart og giver forslag til, hvordan disse kendetegn kan bevares og forstærkes. Stilbladene er suppleret med anbefalinger til vedligeholdelse og fornyelse af vinduer, energioptimering samt til bevaring af de mange smukke gårde og haver, vores købstæder gemmer på.

De enkelte huse har deres eget særpræg, deres egen historie, som ikke altid følger den generelle arkitekturhistoriske udvikling. Stilbladene er derfor tænkt til inspiration og vejledning for den enkelte ejer snarere end som præcise anvisninger. Det er således kommunens håb, at stilbladene kan medvirke til at åbne ejernes øjne for den ofte spændende historie, husene gemmer på.

Samtidig vil stilbladene blive anvendt som værktøj ved kommunens sagsbehandling af byggesager på bevaringsværdige bygninger.



Klassicismen

Klassicismen som stilart varede i omtrent 100 år fra ca. 1760 til 1870. Stilarten blev introduceret i Danmark af den franske arkitekt N-H. Jardin og siden udviklet af arkitekterne C.F. Harsdorff og C.F. Hansen. Klassicismen var en modreaktion på den foregående "svulmende" rokoko. Nu vendte man igen tilbage til antikkens formsprog med udgangspunkt i græske og romerske forbilleder og i den italienske renæssance.

Samtidig var stråtage blevet forbudt i købstæderne, og dermed kom det velproportionerede, fagdelte, pudsede hus med tegltag i en eller to etager til at præge den danske købstad. Mange gamle bindingsværkshuse fik facaden skiftet til murværk mod gaden, og der blev ofte bygget en ekstra etage ovenpå.



▲ *Et fint eksempel på et klassicistisk hus i to etager. Vinduerne er taktfast placeret og smukt proportioneret. Både gesimsen, pilastrene omkring døren og sålbænkene er fornemt udført i sandsten.*

◀ *Oprindeligt var dette et bindingsværkshus. Facaden blev omsat i grundmur i den sidste del af perioden, hvor man var begyndt at pynte husene lidt mere, som her vinduesindfatningerne, der er trukket ned til soklen.*

▼ *Også helt små byhuse er ofte fint proportioneret med fine detaljer, som her de små slutsten over vinduerne. Bemærk tagets opskalkning, det lille svaj forneden.*

Typiske kendetegn

I klassicismen er husets facade altafgørende. Arkitekturen er enkel, med rene former og en stram, klar opbygning baseret på symmetri, ligevægt og harmoniske proportioner. Vinduer og døre var præcist dimensioneret og taktfast placeret på facaden. Selvom man stræbte efter symmetri på facaden, var porten eller hoveddøren ofte placeret til den ene side, dog stadig underordnet facadens takt.

Husenes facader var pudsede med svage reliefvirkninger. Sokler og gesimser var profileret efter antikke forbilleder og kunne være både muret eller trukket i puds, ligesom sålbænkene. På de fornemste huse blev også benyttet virkemidler som frontkviste med trekantsgavle, pilastre, pud-



sede indfatninger omkring vinduer og døre eller lyse gesimsbånd, der dannede overgang mellem etagerne.

De fleste huse har været pudsede og kalkede i lyse farver som hvid, lysegul eller okker, eller har blot stået i pudsens grålige tone. I den senere del af perioden ses dog også facader udført i blank mur, afsluttet i hjørnerne med et pudset kvadermønster. Soklen kan være muret eller i marksten og sortmalet, eller med "falske" sokkelsten i grå puds, såkaldt refendfugning.

Facaden mod gården har færre dekorative detaljer end gadefacaden. Den taktfaste placering af vinduerne går dog igen. Gårdsiden er ofte kalket i de samme farver som gadefacaden.



Tagene var oprindeligt af vingetegl uden udhæng over gesimsen. Taget er som regel altid opbygget med en såkaldt skalk, der giver et lille, karakteristisk svaj på den nederste del af taget. Evt. tagkviste er oftest ret små og med zinkbeklædte tage og flunker. Skorstenspiberne var altid placeret midt i tagrygningen.

Alle vinduer på samme etage er ens med smalle kitfalsede sprosser. Vinduerne er som regel høje og slanke med fire rammer. I enetages huse eller i overetagen kan vinduerne også være torammede. Vinduerne var oprindeligt småsprossede, men med tiden blev ruderne større, så kun de underste, høje rammer havde en vandret sprosse. Vinduerne var ofte hvidmalede, men mørke farver som grøn, brun, rødbrun og grå ses også.



▲ Mange klassicistiske huse har været kalkede, her okkergult i en fin sammensætning med mørkegrønne døre og vinduer.

◀ Her står facaden blot i pudsens farve.

▼ Den helt lyse gule kalk er typisk for klassicismen. De mørke vindueskarme til de hvide rammer hører egentlig ikke perioden til, men giver alligevel et smukt farvespil. De røde vingetegl med et knapt udhæng og den markante skalk (svajet i tagfladen) er afgørende detaljer, der tegner købstadens klassicistiske arkitektur.



Anbefalinger

Facaden er som regel pudset. Ved en ompudsning er det vigtigt, at man ikke gør for meget ud af det, så facadens ujævnheder og evt. skævheder bevares. De er med til at fortælle husets historie. Det er på samme måde vigtigt at bevare klassicismens mest typiske kendetegn, facadens taktfaste opdeling og de enkle dekorationer som fx pudsede gesimsbånd.

Til pudsede facader kan man overveje at lade facaden stå ubehandlet i lysegrå eller svagt sandfarvet puds. Ellers er en mat overfladebehandling med kalk eller diffusionsåben silikatmaling bedst egnet. Evt. tidligere plastmaling skal helst renses af forinden. Farven skal passe til perioden, fx hvid, lysegul, lysegrå eller lys okker.



- ▲ På dette klassicistiske hus i to etager er gesimsen og båndet mellem de to etager de eneste dekorative elementer, som det derfor er afgørende at bevare.
- ◀◀ Den refendfugede sokkel afslører, at huset er klassicistisk.
- ◀ I den senere del af perioden kunne husene blive mere dekorerede, som her det markante indgangsparti, der krones af den høje trekantsgavl.
- ▼ Dette statelige hus er fuget med fremtrukne fuger kaldet hamborgfuger, en dyr og derfor ret sjælden teknik. Taget er i såkaldte blådæmpede tegl. Den tilbagetrunkne dør er af nyere dato og fremmed for huset.

Tegltage bør som udgangspunkt altid bevares. Ved udskiftning bør man benytte samme slags sten som den oprindelige, hvad enten det drejer sig om et rødt, blådæmpet eller evt. glaseret tegltag. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast.

De fint forarbejdede detaljer som gesimser, skorstenspiber, de ofte nedtonede, mørktmalede kviste eller snedkerdetaljer som porte eller hoveddøre bør bevares, da de understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse.

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er desværre i dag forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme



fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når fx hoveddøre og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske farver, der blev brugt på klassicismens huse for at give kontrast og nuancering til den vigtige facade. Farvesætningen skal samtidig gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

Bevaringsværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard. Det kræver blot lidt omtanke og indsigt i det historiske hus' muligheder. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.



- ▲ *Et helt typisk klassicistisk firerammet vindue. De understes rammer er delt i to med en smal, vandret sprosse, således at alle ruderne har det samme format. Et vigtigt træk er, at ruderne er en lille smule på højformat.*
- ◀ *Portens grønne farve står godt til den gulkalkede facade. Portens dekoration af drejede træknopper afslører, at den, ligesom huset, stammer fra den sidste del af perioden.*
- ▼ *Et fint helstøbt klassicistisk gadeforløb domineret af forskellige lyse facadefarver og røde tegltage.*

Tilbygninger

De fleste af købstadens klassicistiske huse har facaden helt ud til gaden. Generelt er det klassicistiske hus en meget velproportioneret helhed, hvis enkle, sluttede form ikke kan forenes med fremmedelementer som altaner, karnapper m.m. Tilbygninger til byhuse kan kun ske som side- eller baghuse i gården eller alternativt som fritliggende bygninger tilbage på grunden. Det samme gælder fritliggende klassicistiske lænehuse. Et fællesskab bygningerne imellem kan opnås med velproportionerede nye bygninger med et nedtonet og ensartet materiale- og farvevalg. Sådanne nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, uden at dette forringes, blot man overholder en række enkle arkitektoniske regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

